

Tadeusz Cegielski

50 lat Zbiorów Masońskich Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu : uroczystość dnia 10 stycznia 2009 roku

Ars Regia : czasopismo poświęcone myśli i historii wolnomularstwa 11/18,
221-225

2008/2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

50 LAT
ZBIORÓW MASONSKICH
BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W POZNANIU

Uroczystość dnia 10 stycznia 2009 roku

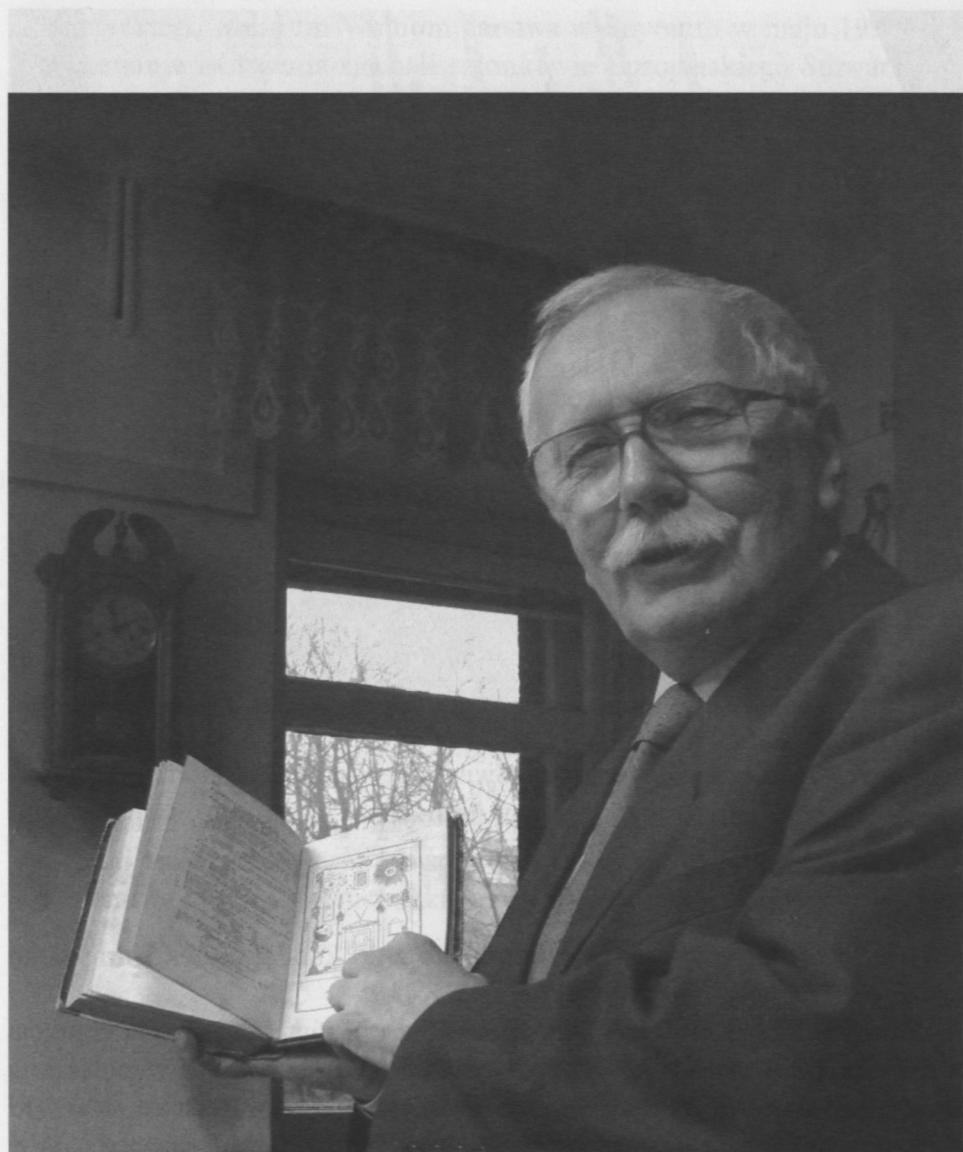
Uroczysty charakter przybrał wykład starszego kustosza dyplomowanego, mgr Andrzeja Karpowicza, zorganizowany w Czytelni Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, w sobotę 10 stycznia 2009 roku, niemal dokładnie w pięćdziesiątą rocznicę utworzonych 1 stycznia 1959 roku Zbiorów Masońskich. Niezwykłe losy zbioru druków o tematyce i proveniencji wolnomularskiej, jednego z największych na świecie, a także ich stan aktualny, były przedmiotem artykułów zamieszczanych na łamach „Ars Regia” od pierwszych lat jej istnienia¹. W tym miejscu przypomnijmy jedynie, że z rozkazu Reichsführera SS Heinricha Himmlera, druki i archiwalia skonfiskowane na terenie Niemiec i Austrii, a także zasoby bibliotek lożowych zrabowane w Holandii, Belgii i Norwegii, po części i Francji, gromadzone były zrazu w Berlinie. Nasilające się od 1943 roku alianckie bombardowania Berlina spowodowały, że wolnomularski księgozbiór Himmlera ewakuowany został na Śląsk i do północnych Czech. Część druków i archiwaliów lożowych trafiła do śląskiego Książa i Wilkanowa (niem. *Wölfelsdorf* w Kotlinie Kłodzkiej). Gros, księgozbiór liczący 100-150 tysięcy woluminów, wywieziony został do Sławy Śląskiej (niem. *Schlawa*), na granicy z Wielkopolską. Tutaj na ich ślad trafili polscy robotnicy wywiezieni na prace przymusowe do Rzeszy. Oni to wiosną 1945 roku zawiadomili organizujące się na Śląsku władze polskie, te zaś dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, prof. dr Aleksandra Birkenmajera, pełnomocnika do spraw księgozbiorów porzuconych i opuszczonych. Dzięki temu już w kwietniu 1945 roku wyruszyć mógł do Sławy pracownik Biblioteki Ludwik Gocel. Profesjonalnie opracowane sprawozdania tego ostatniego sprawiły, że jeszcze w tym samym miesiącu rektor Uniwersytetu polecił Gocelowi zabezpieczyć i rozpocząć przewóz do Poznania znajdującego się w Sławie księgozbioru.

W następnych latach część zbiorów, w tym archiwalia francuskie i niemieckie powróciły do Paryża i Berlina, 21 skrzyń przejęło polskie Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego – i dziś archiwalia te znajdują

się w Instytucie Pamięci Narodowej. Zbiory masoników pozostawione w Berlinie oraz ewakuowane do Czech i Wilkanowa wpadły w ręce Armii Czerwonej i zostały przewiezione do Moskwy – do wyłącznej dyspozycji NKWD. „Niemieckie archiwalia o dużej wartości historycznej – stwierdza Andrzej Karpowicz w artykule opublikowanym ostatnio na łamach rocznika »Biblioteka« – dotyczące XVIII i XIX wieku, nieprzydatne dla NKWD, zostały w latach późniejszych zwrócone Niemieckiej Republice Demokratycznej”². Pilnie strzeżone w czasach komunistycznych, są dziś dostępne w Berlinie-Dahlem w ramach Tajnego Archiwum Państwowego Pruskiego Dziedzictwa Kulturalnego. Pomimo częściowej w 2000 roku rewindykacji przez Niemców i Francuzów archiwaliów i druków zgromadzonych w Moskwie, wiele jeszcze materiałów, zwłaszcza druków, pozostało w Rosji.

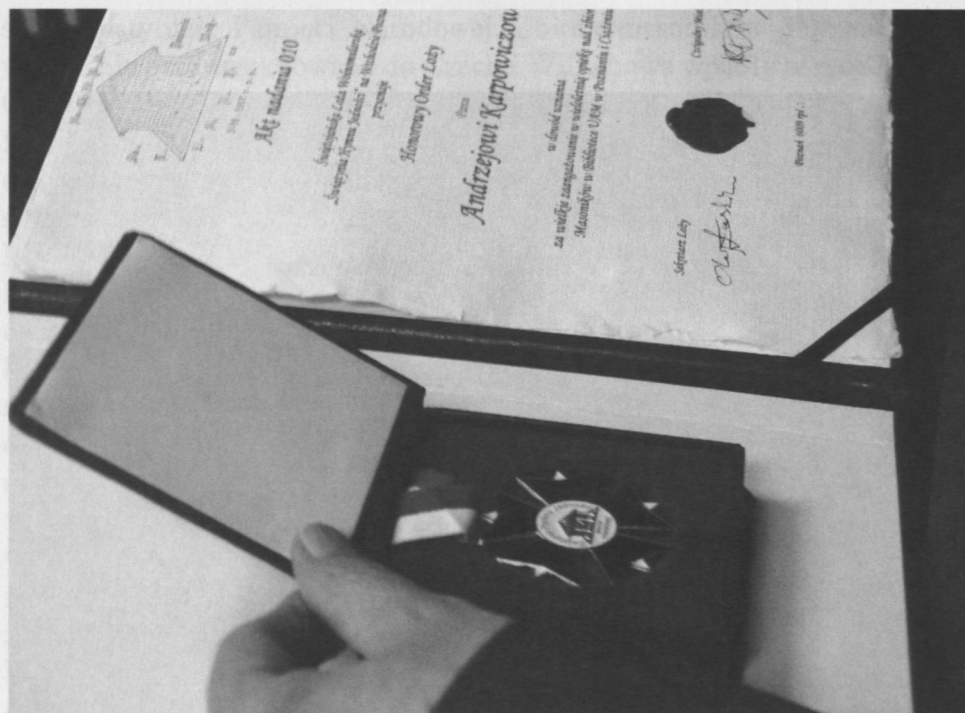
Decyzja nowego, od 1958 roku, dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, dr. Stanisława Kubiaka uratowała tamtejsze druki wolnomularskie przed zniszczeniem lub rozproszeniem. W 1969 roku księgozbiór przewieziony został do osiemnastowiecznego pałacu w Ciężeniu nad Wartą, gdzie udostępniany jest w chwili obecnej³. W pierwszym okresie działalności Zbiorów Masońskich, w latach 1959-1981 opracowano zaledwie 29 tysięcy woluminów. Dlatego w październiku 1981 roku powołano Samodzielną Sekcję Zbiorów Masońskich, której pracownicy (w różnych okresach od 2 do 3 osób) mieli zajmować się tylko i wyłącznie opracowywaniem i udostępnianiem księgozbioru wolnomularskiego.

W tej to nowo utworzonej Sekcji pracę podjął historyk, absolwent Uniwersytetu Adama Mickiewicza, mgr Andrzej Karpowicz, stając z czasem na jej czele. Karpowicz i towarzyszące mu osoby borykali się zrazu z poważnymi trudnościami natury merytorycznej, jako że ani poznańska, ani żadna polska uczelnia nie przygotowywała swych adeptów, w tamtym okresie, do badań historycznych i bibliologicznych dotyczących wolnomularstwa. Z pomocą poznańskim bibliotekarzom przysły w 1984 roku Uniwersytet w Bayreuth (RFN) i tamtejsze Niemieckie Muzeum Wolnomularstwa, z którymi to instytucjami UAM w Poznaniu współpracuje do dnia dzisiejszego. Koncepcja i struktura katalogu rzeczowego Zbiorów Masońskich przejęte zostały od kolegów z Bayreuth; z czasem mikrofiszowa wersja katalogu (według stanu z maja 1989 roku) wydana została przez Olms-Verlag z Hildesheim, dzięki czemu zawartość księgozbioru weszła w międzynarodowy obieg naukowo-informacyjny. Kolejny krok w stronę upowszechnienia wiedzy o Zbiorach Masońskich w Ciężeniu to stopniowe

**Andrzej Karpowicz, wieloletni opiekun
wolnomularskiego księgozbioru w Ciężeniu nad Wartą.**

Fot. Tadeusz Cegielski.

Honorowy Order Łoży „Świątynia Hymnu Jedności”
wraz z dyplomem, nadany Andrzejowi Karpowiczowi.

Fot. Tadeusz Cegielski.

od 2002 roku wprowadzanie ich katalogów do katalogu elektronicznego (on-line) Biblioteki Uniwersyteckiej.

Warto dodać, że z inicjatywy kustosa masoników, historyczna kolekcja wzbogacana została – a jest systematycznie powiększana – o współczesną literaturę naukową i czasopisma poświęcone wolnomularstwu. Nabytki tej kategorii prezentowane są w publikowanym drukiem *Biuletynie Nabytków*. Andrzej Karpowicz nie kryje też ambicji, aby pozyskać dla Zbiorów Masońskich egzemplarze wszystkich polskich druków wolnomularskich od XVIII do XX wieku! Temu celowi służy aktywna polityka wymiany dubletów (często czwartego i dalszych egzemplarzy danej pozycji) na niezwykle rzadkie pozycje rodzimych masoników.

Wzrastające zainteresowanie Zbiorami Masońskimi (nie bez znaczenia było tu zorganizowanie we wrześniu 1992 roku międzynarodowej konferencji wolnomularskiej w pałacu w Ciążeniu) spowodowało, że z inicjatywy

Niemieckiego Muzeum Wolnomularstwa w Bayreuth w maju 1996 roku do Poznania i Ciążenia zjechali członkowie Europejskiego Stowarzyszenia Muzeów Wolnomularskich (istniejącego od 1989 roku). Obrady tego ciała zapoczątkowało otwarcie przygotowanej przez Andrzeja Karpowicza wystawy *Książka wolnomularska XVIII i XIX wieku*, w gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej. Obszernie na temat poznańskiej sesji Stowarzyszenia Muzeów Wolnomularskich informowaliśmy piórem Andrzeja Karpowicza w 1997 roku na łamach „Ars Regia”⁴.

Trudno opisać ogromną pracę w dziedzinie katalogowania, udostępniania i wreszcie propagowania zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu bez uwzględnienia zasadniczego do niej wkładu mgr. Andrzeja Karpowicza. Dzięki niej, a także dzięki zrozumieniu ze strony władz Uczelni, szczególnie dyrektora Biblioteki dr. Artura Jazdona, i pomimo ograniczonych środków finansowych, ksiąźnica poznańska zyskała rangę jednego z czołowych w Europie i świecie ośrodków badań nad „sztuką królewską”. Wyrazy uznania dla tych dokonań wyrazili przedstawiciele Wielkiej Łoży Narodowej Polski, którzy uczestniczyli w styczniowym jubileuszu Zbiorów Masońskich. Obecni na wykładzie Andrzeja Karpowicza Wielki Mistrz WLNP Marek Złotek-Złotkiewicz, Wielki Mistrz Honorowy Tadeusz Cegielski, Czcigodny Mistrz i liczni członkowie Łoży nr 5 „Świątynia Hymnu Jedności” na Wschodzie Poznania wręczyli kustoszowi honorowe dyplomy oraz – jako pierwszemu „światowemu” – medal Wielkiej Łoży Narodowej przyznawany za propagowanie idei tolerancji i braterstwa ludzi. Jubileusz zakończyła uroczysta kolacja w jednym z lokali w Poznaniu.

Tadeusz Cegielski

Przypisy

- ¹ A. Karpowicz, *Zbiory masońskie Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, „Ars Regia” 1992, R. I, nr 1 (wrzesień), s. 148-156. Por. także przyp. 4.
- ² A. Karpowicz, *Geneza i zawartość kolekcji druków masońskich Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, „Biblioteka” 2006, nr 10 (19).
- ³ Druki masońskie wraz z katalogami udostępniane są również w gmachu głównym Biblioteki Uniwersyteckiej, przy ul. Ratajczaka 38/40, w Czytelnicy Zbiorów Specjalnych, <http://lib.amu.edu.pl>.
- ⁴ Por. A. Karpowicz, *Sesja Europejskiego Stowarzyszenia Muzeów Wolnomularskich (Poznań–Ciążęń, 23-26 maja 1996 roku)*, „Ars Regia” 1997, R. VI, nr 1-2 (11-12), s. 249-255.